

Posudek bakalářské práce Terezy Hýskové ***Teplota jako zdrojová oblast konceptuálních metafor***

Práce Terezy Hýskové je inspirována známou studií Anny Pajdzińskiej z Lublinu, avšak podstatu „teplotní metafory“ může na větším stránkovém rozsahu pojednat daleko šíře a hlouběji – a také tak činí; nakonec se zmíněná studie stává inspirací jen poměrně vzdálenou.

Autorce se povedlo velmi zdařile ukázat na příkladu jednoho okruhu konceptuálních metafor premisy kognitivní lingvistiky i některé z jejich metod a interpretovat jejich prostřednictvím český jazykový materiál spojený s vyjadřováním (vysoké i nízké) teploty, a zároveň také, a to především, s teplotou jako jednou z hlavních zdrojových oblastí konceptualizace emocí, temperamentu, charakteru a chování člověka (a dalších významových oblastí).

Nejprve autorka stručně představuje svá východiska; oceňuji, že nejde o tradiční opakování tezí kognitivní lingvistiky, ale o pečlivý výběr toho, co je pro její zkoumání skutečně relevantní. – To se ostatně týká celé práce – strážlivý výběr podstatných informací, konciznost, zřetelně vystupující hlavní linie, přehledná stavba, vstřícnost ke čtenáři, výborná práce s odbornou literaturou (včetně náročné zahraniční – Kővecses, Pajdzińska), tvůrčí přístup k materiálu. Ale nepředbíhejme. Další část úvodu je věnována fyziologickým základům vnímání různých poloh tepla a chladu a informacím o konceptualizaci a vyjadřování těchto prožitků v jazyce (např. i v souvislosti s počasím) – a také předpokladům faktu, že se výrazy z této oblasti metaforicky i metonymicky uplatňují i v jiných sférách propojených s tělesností (smysly – palčivá chuť; názvy nemocí či jejich příznaků – spála, zápal plic, zimnice, horečka, nastydnutí). Je tak připravena půda pro prezentaci rozsáhlejšího jazykového materiálu spojeného s teplotou, který se vztahuje ke stavům a jevům mnohem abstraktnějším.

Stěžejnímu částmi práce jsou kapitoly „Pojmová dvojice TEPLO – CHLAD v systému binárních opozic“ (s. 14 – 17) a „Teplota jako zdrojová oblast“ (18 – 39). Každá z nich vychází z jiného odborného kontextu a za velmi cenné pokládám jejich souběžnou prezentaci a propojení v jedné práci. První je kratší a ukazuje zmíněnou opozici především v perspektivě slovanské etnolingvistiky (ruské, polské i české); jejím vrcholem je výstižné schéma na s. 17, korelující např. se schématem vztahujícím se k barvám v knize *Co na srdci, to na jazyku*; i zde se ukazuje jako nejobecnější opozice provázaná s teplotou „ŽIVOT – SMRT“ (podobně jako u barev), dále analogická opozice „EMOCIONÁLNÍ – NEEMOCIONÁLNÍ“; podstatná je zde však navíc ještě paralelně se uplatňující „vertikální“ opozice NAHOŘE – DOLE (srov. už vyjádření *vysoká – nízká teplota*).

Mnohem rozsáhlejší je další část, úzce odkazující k názvu: jde tu o teplotu v rámci kognitivních teorií konceptualizace emocí, tedy o teplotu jako o oblast významně se podílející na lidském chápání abstraktních jevů. To se děje prostřednictvím metonymie a metafor, jak je zde ukázáno velmi samostatně na základě zahraniční literatury – srov. subkapitoly o metonymii v konceptualizaci emocí (s. 18), a o zdrojové oblasti TEPLOTA ve variantách metafor EMOCE JE SÍLA (s. 19), EMOCE JE SUBSTANCE ZAHŘÍVANÁ V (UZAVŘENÉ) NÁDOBĚ (s. 20) a EMOCE JE OHĚŇ (s. 21).

Autorka dovedně propojuje poznatky z psychologie emocí a neurověd (Nakonečný, Mýsliveček) s americkou kognitivnělingvistickou teorií (Kővecses) i s jazykovědou polskou (Pajdzińska). Neurologické a psychologické přístupy k „třídění“ emocí dávají do značné míry základ i ke klasifikaci způsobů jejich konceptualizace prostřednictvím teplotních pojmů; mnohé je tu spolu s podstatnou částí jazykového materiálu převzato i z klasifikace uplatněné ve III. dílu Hallerova slovníku: libost a nelibost, intenzita emocí, klid a rozrušení, city

„altruistické“ a „egoistické“. Teplota figuruje často už v etymologii výrazů označujících emoce (*stud, mrzutost, vztek, žárlivost, hoře* aj.); tomu je věnována zvláštní subkapitola.

Autorka se pak postupně věnuje „teplotní“ konceptualizaci konkrétních emocí: láska, vášně, žárlivost a závist, nenávisť, hněv a vztek; strach, stydlivost. Poté vyděluje zvlášť (podle Nakonečného) ještě tzv. duševní stavy (*být rozohněný, rozehřátý, rozhorlený; zápal, zanícení, hořet nadšením...*). Kromě emocí figuruje teplota též v souvislosti s konceptualizací temperamentu (*horkokrevný, ohnivý...*) a chování člověka (*chlad, ledový klid, projevy apatie jako vyhoření*); výrazná je oblast teploty také v konceptualizaci různých aspektů společenské interakce a mezilidských vztahů (*vřelost* vs. *chladné*, resp. *vlažné přijetí, ledový nezájem, vroucí přátelství*). Dále se teplota uplatňuje v oblasti vyjadřování o nebezpečí (*ožehavá situace, spálit si prsty*), o rychlém jednání (*termín hoří, ušít horkou jehlou*), ale i v konceptualizaci společensko-politických jevů (*hospodářské ochlazení, politická obleva, studená válka, zmrazit mzdy, nákupní – a jiná – horečka*). Zde by bylo možná zajímavé navázat např. výzkumem publicistiky z hlediska teplotně vymezené metafory.

V závěru je shrnuto, že pozitivně prožívané emoce spojujeme především s (fyziologickým a „normálním“) **teplem**; negativita je pak propojena s prožitkově krajními polohami – **chlad** (příp. mráz) a **horko** (příp. oheň). To je provázáno s opozicemi život – smrt, zdraví – nemoc, nahoře – dole; základem konceptualizace evidentně lidská tělesná zkušenost.

V závěru autorka naznačuje další možnosti zkoumání oblasti teploty v češtině: z nich mě zaujal zejména prototyp ohně a ráda bych se zeptala, zda se v konceptualizaci emocí nějak výrazněji uplatňuje i další prototypový předmět blahodárného tepla (a světla), ale i žáru, pálení, důsledku vyprahlosti a zmaru, a to slunce? (V této souvislosti se nabízejí i další úvahy spojené s počasím (viz též zde na s. 13), atmosférickými srážkami (sníh) apod. (cyklus ročních období – jaro/ léto vs. zima): poskytuje podle autorky slovní zásoba z tohoto okruhu nějaké momenty včlenitelné do její oblasti zkoumání?)

Další má otázka se týká přibližné frekvence „teplotních“ výrazů – i když to nebylo předmětem práce. Zdá se mi (aspoň na základě materiálu prezentovaného v této práci), že výrazů spojených s vysokými teplotami bylo nalezeno mnohem víc než těch, v jejichž sémantice je odkaz k chladu. Je tomu opravdu tak? A pokud ano, lze tuto skutečnost nějak vysvětlit? – Do třetice: lze poukázat na nějaké shody a rozdíly v uplatnění teplotní metafory v češtině a v polštině (na základě studie A. Pajdzińskiej)?

Předloženou práci, jak už jsem naznačila, oceňuji velmi vysoko – nejenže překračuje požadavky kladené na bakalářskou práci, ale dosahuje vysoké odborné úrovně a přináší zajímavé poznatky v oblasti, které je zatím věnováno velmi málo původní české literatury. (Proto by bylo užitečné shrnout výsledky do studie a publikovat ji v některém z lingvistických časopisů.) Autorka, vybavena nástroji kognitivní lingvistiky, shromáždila, a především zdařile interpretovala český jazykový materiál pro zkoumanou konceptuální oblast relevantní. V souvislosti s tím dovedně včlenila do svého zkoumání kromě domácí literatury i náročné zahraniční texty, v českém kontextu nepřiliš známé. Práce je sepsána velmi koncizně a přehledně; vyznačuje se kultivovaným jazykem a dokazuje dokonalé zvládnutí principů odborného diskursu. Formálně a graficky je také na patřičné úrovni – překlady či interpunkční nedostatky se objevují sporadicky (chybějící čárka na s. 40, víc jsem nenašla).

Práci s potěšením doporučuji k obhajobě s návrhem hodnocení „výborně“.

Praze 16. června 2011

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.